

27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 Darbelerinden Sonra Türkiye’de Oy Verme Davranışı

After May 27, 1960 and September 12, 1980 Coups Voting Behavior in Turkey

Dilek EMİNOĞLU*

Öz:

Bir yönetim biçimi olmakla beraber demokrasi aynı zamanda bir kültürü de temsil etmektedir. Bu kültürün varoluşu, gelişmesi ve nihayetinde kalıcı hale gelmesi ancak sürdürülebilir bir süreçle mümkündür. Demokratik süreçleri de ne yazık ki askeri darbeler akamete uğratmışlardır. Bilhassa demokratik tecrübeyi yeni yeni hazmetmeye ve deneyimlemeye başlayan ülkelerde yaşanan bu hadiseler, demokratik kültürün oluşup olgunlaşmasına büyük bir engel teşkil etmiştir. Yarattığı sosyal, iktisadi ve politik etkiler, darbe sonrası dönemi de derinden etkilemiştir. Seçme ve seçilme sürecine ket vuran askeri darbeler, demokratik kültürünü oluşturmak için büyük çabaların sarf edildiği Türkiye Cumhuriyeti tarihinde adeta birer dönüm noktasıdır. Bu girişimler arasında özellikle 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 askeri darbeleri Türk siyasi hayatında önemli bir yer edinmişlerdir. Darbeler, hükümetleri etkilediği kadar iktidarları seçen seçmenleri de etkilemiştir. Seçmenin iktidar sahiplerine karşı güveni sarsılmıştır. Bu durum 1961 ve 1983 genel seçimlerini de etkilemiştir. Seçmenler, kendilerini yönetecek iktidar partisini veya partilerini belirlerken kendilerince bazı kriterler belirlemiş ve buna göre oy vermişlerdir. Darbelerden sonra kaybedilen güveni yeniden tesis edecek yöneticilere ihtiyaç duymuşlardır. Ülkeyi yönetecek siyasi aktörlerden teminat beklemek seçmenin en doğal haklarından biridir. Ülkenin temel sac ayaklarını

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, e-mail: dilek.eminoglu@hbv.edu.tr, ORCID Nu: 0000-0002-3484-3976

oluşturan ekonomi, eğitim, işsizlik vb. konularda güven tazelenmesini beklemişlerdir. İşte 1961 ve 1983 genel seçimleri böyle bir siyasal zeminde gerçekleşmiştir.

Anahtar kelimeler: askeri darbe, ordu, seçim, seçmen, demokrasi.

Abstract

Although it is a form of government, democracy also represents a culture. The existence of this culture, its development and, ultimately, its permanence is possible only through a sustainable process. Unfortunately, military coups have disrupted democratic processes as well. Especially in countries that have just begun to digest and experience the democratic experience, these events have created a great obstacle to the formation and maturation of a democratic culture. The social, economic and political effects it has created have also deeply affected the post-coup period. The military coups that affected the selection and election process are almost a turning point in the history of the Republic of Turkey, where great efforts have been made to create its democratic culture. September 27, 1960 and September 12, 1980 military coups have taken an important place in Turkish political life, in particular among these initiatives. The military coups of May 27, 1960 and September 12, 1980 have taken an important place in Turkish dec life. Coups have affected the voters who elect the authorities as much as they have affected the governments. The voter's confidence in the power holders has been shaken. This also affected the 1961 and 1983 general elections. When determining the ruling party or parties that will govern themselves, voters have set some criteria for themselves and voted accordingly. They needed managers who would restore the trust lost after the coups. It is one of the most natural rights of voters to expect guarantees from political actors who will lead the country. The main pillars of the country are the economy, education, unemployment, etc. they expected the confidence in the issues to be renewed. Here are the general elections of 1961 and 1983, which took place on such a political background.

Keywords: military coup, army, election, voters, democracy.

Giriş

27 Mayıs 1960 darbesine giden süreci ele almaya başlamadan önce ‘askeri darbe’ kavramına değinmekte fayda olacaktır. ‘Askeri darbe’ kavramı en basit anlamıyla “Bir ülkede silahlı kuvvet mensuplarının, hükümetlerin ekonomik ve sosyal sorunları çözmekte başarılı olamadıklarını düşünerek ülke yönetimine zorla el koyması” anlamını taşımaktadır. Darbenin olmazsa olmazı planlayıcıları ve uygulayıcılarıdır. Yapılacak olan askeri darbe için bir komite kurulur. Komitenin başında bir başkan bulunur. Kurulan darbe komitelerinin sistemleri ve planlayıcıları farklı şekillerde olabilir. Örneğin; 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ordu içinden çıkan bir ekip tarafından yapılırken, 12 Eylül 1980 askeri darbesi ve 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin Amerika’nın desteği ile yapıldığı bilinmektedir.

Askeri darbelerin yapılmasının altında yatan sebepler, hangi ideolojik aktörler tarafından yapıldığı, ülkeyi nasıl bir ortama sürükleyeceği ayrı birer merak konusu ve çalışma alanı olsa da askeri darbelerin uzun vadede ülke yararına olmadığı su götürmez bir gerçektir. Askeri darbeler mevcut iktidara karşı yapılsa bile her daim en çok etkilenen kesim vatandaş olmuştur. Özellikle sokağa çıkma yasağı gibi uygulamalar iş, eğitim ve sosyal hayatı olumsuz olarak etkilemektedir. Ülkeyi ekonomik, siyasi ve sosyal olarak geriye götüren bu darbe uygulamaları, darbeleri planlayan odaklar dışında toplumun hiçbir kesimini memnun etmemektedir. Türkiye’de gerçekleşen darbeler tarihi incelendiğinde de anlaşılacaktır ki askeri darbeler, kötü hükümet politikaları için kesin bir çözüm getirememiş, ancak birer tampon olmuşlardır. Askeri darbelerle birlikte gelen baskıcı politikalar, basın özgürlüğünün susturulması, ülkede saygınlık kazanmış siyasetçilerin aldığı hapis ve ölüm cezaları halkı infiale sürüklemiş, toplumu sosyolojik ve psikolojik anlamda hırpalamıştır. Askeri darbe uygulamaları toplumu olumsuz yönde etkilemek ile kalmamış, diğer ülkelere karşı da genç Cumhuriyet’in imajını derinden sarsmıştır. Kuşkusuz Cumhuriyet demek demokrasi demektir. Askeri darbe uygulamaları iste demokrasiye vurulan en büyük yumruktur. Mustafa Kemal Atatürk’ün her zaman en kıymet verdiği şey olan ‘milletin egemenliği’ yapılan darbeler ile yara almıştır. Ayrıca Türkiye diğer ülkeler tarafından ‘barbar, baskıcı, diktatör, gericî’ olarak nitelendirilmiştir.

Askeri darbeler neticesinde demokratik seçim sistemleri sekteye uğramıştır. 1960 darbesinden sonra 1 yıl, 1980 darbesinden sonra 3 yıl seçimler yapılamamıştır. Seçmen, iradenin elinden alındığını fazlasıyla hissetmiştir. Halk sıkı yönetime tabi tutulmuş, seçme ve seçilme hakkı elinden alınmıştır. Siyasetçi-seçmen ilişkisi zarar görmüş ve vatandaş ordu ile muhatap kılınmıştır. Askeri darbelerin seçimde bulduğu karşılığı ve oy verme davranışlarına etkisini ilerleyen bölümlerde inceleyeceğiz. Öncelikle darbeler tarihine değinmekte fayda olacaktır.

1.27 Mayıs 1960 Darbesi

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yapılan ilk askeri darbe 27 Mayıs 1960 darbesidir. 1960 darbesine giden süreçte birçok sebep gösterilse de en önemli sebep Adnan Menderes’in yanlış politikaları olarak bilinmektedir. Baskıcı ve anti-demokratik politika, ekonomik çöküş ve halkın infiale sürüklenmesi gibi sebepler Menderes hükümetinin

sonunu hazırlamıştır. Menderes bazı kesimler tarafından yolsuzlukla ve diktatörlükle suçlanmış, ordunun Menderes iktidarına karşı duruşunu desteklemişlerdir. Menderes'in seçmen kitlesinin büyük çoğunluğunu milliyetçi-muhafazakâr kesim oluşturmaktadır. Ordunun yanında duran kitle ise ağırlıklı olarak liberal-sol kesimdir. Bu kesim, Menderes'in politikacılarını 'anti-Cumhuriyetçi', 'aşırı dinci' ve 'baskıcı' bulmuşlardır.

"10 yıllık Demokrat Parti iktidarı 27 Mayıs 1960'ta bir askerî darbeyle sona erdi, ancak darbenin hazırlıkları çok önce başlamıştı. 1950'li yıllarda ordu içinde çeşitli cuntalar kurulmuştu. Yurda dağılmış çeşitli birliklerde, birbirinden bağımsız ya da birbiriyeli yer yer irtibatlı çeşitli gruplar, Demokrat Parti'yi iktidardan alaşağı edecek bir darbenin hazırlıklarına girişmişlerdi. Bu cuntalar arasında başını Cemal Madanoğlu'nun ve Talât Aydemir'in çektiği gruplar, ciddi hazırlıkları ve diğer garnizonları da etkilemeleri bakımından dikkat çekmekteydi". (Aydın&Taşkın, 2014, s. 61)

Çok partili hayata geçiş sürecinden sonra Adnan Menderes'in ve Demokrat Parti'nin büyüme sürecini incelemekte fayda olacaktır.

"1946'da başlayıp, 27 Mayıs 1960'ta askeri müdahale ile ilk kesintisini yaşayacak olan çok partili hayata damgasını vuranların; ilkin DP ve CHP, dolayısıyla liderleri Menderes ve İnönü, muhalefet grubunun diğer temsilcilerinin basın üniversite ve ordu olduğu bilinmektedir. Ancak bu gruplar arasında önemli bir farklılık bulunmaktadır. Şöyle ki DP, merkezin bu koalisyonuna karşılık halkın iradesine dayanırken, bu üç aktörün yanlarına CHP'yi de almak suretiyle seçimle gelen bir iktidarı, seçim dışı bir yöntem kullanılarak iktidardan uzaklaştırdığı söylenebilir". (Börekeçi, 2013, s. 1915)

Darbe, kimi çevrelerce desteklenirken, kimi çevrelerce de haksızlık olarak nitelendirilmiştir. Toplumun bazı kesimleri halkın oy çoğunluğu ile seçilen Menderes hükümetinin yanında olurken, özellikle muhalif kesim orduyu desteklemiş ve darbeyi adeta bir 'kurtarıcı' olarak nitelendirmiştir. Gülener, (2007, s. 57) ülkeyi 27 Mayıs 1960 darbesine götüren sürecin DP'nin CHP'ye uyguladığı baskılar ve asker-sivil-bürokrasi kutuplaşması olduğunu aktarmıştır. Öncelikle Menderes dönemini incelemekte fayda olacaktır.

1.1. Menderes Dönemi

Türk siyasetinin çok partili hayata geçiş sürecinde şüphesiz ki DP kırılma noktası olmuştur. DP, edindiği siyasi ve ekonomik program ile Türk siyasi hayatında farklı bir çizgi çizmiştir. Demokrasiyi ana ilke edinen DP, geldiği sosyo-ekonomik taban itibari ile farklı bir kitleyi temsil ediyor, özellikle kırsalın sorunları ile yakından ilgileniyordu. İşçilerin haklarını koruması ve onlara grev hakkı tanınması vatandaşlarda karşılık bulmuştu.

"DP, Türk siyasi hayatının ilk çok partili seçimleri olan 1946 seçimlerine katıldı. Bu seçimler demokrasi teorisi açısından oldukça önemli zaafı taşıymaktaydı. Bu seçimlere girerken örgütlenmesini henüz tamamlayamadığı halde, 65 milletvekili çıkartmayı başarmıştı. CHP ise 394 milletvekili çıkartmıştı. DP'nin asıl başarısı 1950 seçimlerinde gerçekleşti. Bu seçimlerle birlikte merkezin aktörlerinde önemli bir değişiklik meydana

gelmiş ve DP iktidar olmuştur. Böylece ilk defa çevrenin değerlerini temsil eden bir parti, iktidarı ele geçirmiştir. CHP, geçici bir süreyle kadrolu olarak merkezden tasfiye olmuş, bunun yerini (âdem-i merkezîyetçi, özgürlükçü, liberal bir anlayışı benimsemiş), DP’nin kadroları almış ve merkezin değerleri çevrenin değerleriyle dönüşüme uğramıştır”. (Göka, 2004, s. 13)

DP iktidarı 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde CHP iktidarını adeta hezimete uğratmış, milletin gücünü arkasına almıştır. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP %52.7, CHP %39.4, MP 3.1 ve Bağımsızlar 4.8 oy almışlardır.

DP, 2 Mayıs 1954’te yapılan seçimlerde oyların %56.6sını, CHP ise oyların %38.8ini almıştır. 27 Ekim 1957 genel seçimlerini yine DP önde bitirmiştir. Oyların %47.70 ile 610 koltuktan 424’ünü elde etmiştir. 1957 seçimlerine daha çok umut bağlayan CHP, iktidar olamayınca muhalefeti de arttırma yoluna gitmiştir. Ülkeyi 1960 darbesine götüren süreç herkesçe ekonomik sebepler olarak bilinse de sürecin perde arkası tamamen farklıdır. Ordu ülkenin ekonomik durumundan rahatsızdır ancak bu darbe yapmak için geçerli bir sebep olarak görülmemiştir. Ekonomik sebepler darbeye giden süreci dolaylı olarak etkilemiştir.

1.2. Darbeye Giden Süreç ve Darbe Bilançosu

CHP’nin yaptığı sert muhalefet, yasa tanımaz tavırları ve tepeden bakışı DP iktidarını sert bir tutum içine sokmuştur. CHP’nin bu politikaları DP ile aralarındaki ateşi yükseltmiş, adeta askeri yönetime davetiye çıkarmıştır. 3 Mayıs 1960 günü Kara Kuvvetleri komutanı Cemal Gürsel, başta cumhurbaşkanı ve başbakan olmak üzere tüm parti organlarından kendi isteklerine göre her şeyin yeniden düzenlenmesini istemiştir. Askeri muhtıra ardından darbe gelmiştir.

Darbenin farklı isimlerle anıldığı herkesçe malumdur. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi veya 27 Mayıs Askeri İhtilali olarak da anılır. Darbe, emir komuta zinciri içerisinde yapılmamıştır. Aksine; 37 düşük rütbeli subayın planları ile icra edilmiştir. Bu subayların ellerindeki asker ve silahları kullanması sonucu, önce ordudaki komuta kademesi etkisiz hale getirilmiş, ardından da kritik mevziler ele geçirilmiştir. Sonrasında cumhurbaşkanı ve hükümet üyeleri tutuklanarak, hükümet; 235 general ve 3500 civarında subay (daha çok albay, yarbay, binbaşı) emekliye sevk edilerek, ordu; 147 öğretim görevlisi görevden alınarak ve bazı üniversiteler kapatılarak, üniversiteler; 520 hâkim ve yargıç görevden alınarak, yargı kontrol altına alınmıştır.

Darbeden sonra, darbeyi planlayan ve icra eden 37 düşük rütbeli subayın ve emekli Orgeneral Cemal Gürsel’in oluşturduğu Milli Birlik Komitesi ülke yönetimini üstlenmiştir. Milli Birlik Komitesi, iktidarı ele geçirisinin ardından anayasa ve TBMM’yi feshetmiş, siyasi faaliyetleri askıya almış, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes olmak üzere birçok Demokrat Partiliyi tutuklatmıştır. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüstü Erdelhun, İstiklal Savaşı kahramanlarından Ali Fuat Paşa, Kore gazisi Tahsin Yazıcı ve emekli olduktan sonra DP’den milletvekili seçilen eski Genelkurmay Başkanı Mehmet Nuri Yamut da tutuklananlar arasında yer almıştır.

27 Mayıs Darbesi'nin, ardından gerçekleşecek 12 Eylül 1980 darbesinden en büyük farkı, emir komuta zinciri içinde yapılmamış olmasıdır. “Nitekim, dönemin Genelkurmay Başkanı da yönetime el koyanlar tarafından tutuklanmıştır. Bu durum ‘Yönetime ordu el koyar’ algısının tersi ispatındadır” (Burak, 2011, s. 51).

Milli Birlik Komitesi Üyeleri şu şekildedir:

- Orgeneral Cemal GÜRSEL,
- Kurmay Yarbay Refet AKSOYOĞLU,
- Kurmay Yarbay Mucip ATAKLI,
- Kurmay Yüzbaşı Emanullah ÇELEBİ,
- Kurmay Binbaşı Vehbi ERSÜ,
- Kurmay Binbaşı Suphi GÜRSOYTRAK,
- Kurmay Yarbay Suphi KARAMAN,
- Kurmay Binbaşı Kadri KAPLAN,
- Kurmay Yüzbaşı Kâmil KARAVELİOĞLU,
- Kurmay Albay Osman KÖKSAL,
- Kurmay Albay Fikret KUYTAK,
- Kurmay Albay Sami KÜÇÜK,
- Kurmay Yarbay Sefa OKAN,
- Orgeneral Fahri ÖZDİLEK,
- Kurmay Binbaşı Mehmet ÖZGÜNEŞ,
- Kurmay Binbaşı Selahattin ÖZGÜR,
- Kurmay Binbaşı Şükran ÖZKAYA,
- Kurmay Albay Haydar TUNÇKANAT,
- Tuğgeneral Sıtkı ULAY,
- Kurmay Binbaşı Ahmet YILDIZ,
- Kurmay Albay Muzaffer YURDAKULER,
- Korgeneral Cemal MADANOĞLU,
- Binbaşı Fazıl AKKOYUNLU,
- Yüzbaşı Rıfat BAYKAL,
- Yüzbaşı Ahmet ER,
- Kurmay Binbaşı Orhan ERKANLI,
- Kurmay Yüzbaşı Numan ESİN,
- Kurmay Yarbay Orhan KABİBAY,

- Kurmay Yarbay Kadri KAPLAN,
- Binbaşı Muzaffer KARAN,
- Binbaşı Münir KÖSEOĞLU,
- Kurmay Yüzbaşı Muzaffer ÖZDAĞ,
- Yüzbaşı İrfan SOLMAZER,
- Binbaşı Şefik SOYUYÜCE,
- Binbaşı Dünder TAŞER,
- Kurmay Albay Alparslan TÜRKEŞ,
- Tuğgeneral İrfan BAŞTUĞ.

1.3. Yassıada Mahkemeleri

Darbe gerçekleşikten sonra büyük ses getiren Yassıada Mahkemeleri başlamıştır. 14 Ekim 1960’tan, 15 Eylül 1961’e kadar 9 ay süren Yassıada Mahkemeleri’nde toplam 592 kişi sanık olarak yargılanmıştır. Haklarında ölüm cezası istenen kişi sayısı 228’dir. Adnan Menderes (Başbakan), Celal Bayar (Cumhurbaşkanı), Emin Kalafat, Agah Erozan, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişcioğlu, Zeki Eratman, Bahadır Dülger, Baha Akşit, İbrahim Kirazoğlu, Osman Kavrakoğlu ve Orgeneral Rüştü Erdelhun (Genelkurmay Başkanı) dahil 11 kişi ölüm cezasına çarptırılmıştır. 31 sanığa ömür boyu hapis ve 418 sanığa 6 ay ile 20 yıl arasında değişen cezalar verilmiştir.

17 Eylül’de Başbakan Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu idam edilmişlerdir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın cezası ise yaş haddinden dolayı ömür boyu hapis cezasına çevrilmiştir. Sağlık nedenlerinden dolayı 11 Kasım 1964’te serbest bırakılmıştır (Çaylak&Nişancı, 2012, s. 366-369). Ülkeyi yöneten siyasi aktörlerin seçilmiş meşru hükümet olmalarına rağmen askeri müdahaleye maruz kalmaları ve bu derece ağır cezalara çarptırılmaları demokrasiye olan inancı kaybettirmiştir.

1.4. Menderes’in Vedası

Hiç şüphesiz ki millet tarafından üst üste yüksek oy oranları ile seçilmiş ve vatandaşın büyük sevgisini kazanmış bu liderin idam edilmesi sevenlerini büyük bir üzüntüye uğratmıştır. Demirer, (2012, s. 714) Menderes’in son sözlerini şu şekilde aktarmıştır: “Sizlere dargın değilim. Sizin ve diğer zevatın iplerinin kimlerin elinde olduğunu biliyorum. Onlara da dargın değilim. Kellemi onlara götürdüğünüzde deyin ki, Adnan Menderes, hürriyet uğruna koyduğunu başını 17 sene evvel almadığınız için size müteşekkirdir. İdam edilmek için ortada hiçbir sebep yok. Ölüme metanetle gittiğimi silahların gölgesinde yaşayan efendilerinize acaba söyleyebilecek misiniz? Şunu da söyleyeyim ki, milletçe kazanılacak hürriyet mücadelesinde sizi ve efendilerinizi yine de 1950’de kurtarabilirdim. Dirimden korkmayacaktınız. Ama şimdi milletle el ele vererek Adnan Menderes’in ölümü sizi ebediyete kadar takip edecek ve bir gün sizi silip

süpürecektir. Buna rağmen merhametim sizlerle beraberdir.” Menderes’in bu sözleri büyük ses getirmiş ve sevenleri bu vedayı uzunca süre unutamamıştır.

1.5. Darbe Sonrası Anayasa Değişiklikleri

Mahkemeler, idamlar ve cezalandırmalar Yassıada’da devam ederken Türkiye için yeni bir dönem başlıyordu. Bu yeni dönemin başlangıç noktası herkesin aklında ’61 anayasası’ olarak kalacak olan anayasa idi. 1927 yasasına kıyasla büyük farklılıklar mevcuttu.

“Darbe sonrası anayasanın değişme süreci kaçınılmazdır. 1961 Anayasası ile TSK’ya siyasi yönetime müdahale hakkı tanınmıştır. Milli güvenlik ve tabii senatörlük kurumları kurularak TSK’ya, T.C. rejiminin koruyucusu ve güvencesi olma yetkisi verilmiştir. Bu yetkiyle TSK; yürütme ve yasama güçlerini denetleme, yönlendirme ve fikirlerini beyan etme hakkına sahip olmuşlardır. Böyle TSK, yürütmedeki yetkisini yasal çerçeveye oturtmuştur. Bir partinin tek başına yetkilerle donatılmasını önlemek amacıyla Cumhuriyet Senatosu adı ile ikinci bir meclis oluşturulmuştur. Bütün yasalar iki meclisten de geçmek zorunda olmuşlardır. Anayasaya aykırı görülen yasaları iptal edebilen bir bağımsız anayasa mahkemesi kurulmuştur. Yargı, üniversite ve kitle iletişim araç ve yapılarının tam özerkliği güvence altına alınmış ve seçim sistemi olarak nisbi temsil benimsenmiştir”. (Çaylak&Nişancı, 2012, s. 366-369)

TSK artık yasal olarak da güçlenmiştir. Egemenliğin kayıtsız ve şartsız millette olması kriteri sekteye uğramış, orduya her türlü müdahale hakkı tanınmıştır. Yasama ve yürütme organlarında yeni birer sayfa açılmıştır.

1.6. 1961 Seçimleri

15 Ekim 1961 seçimleri idamlardan bir ay sonra yapıldı. Darbe sonrası ilk resmi genel seçimi herkes merakla bekliyordu. Seçimlere Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Millet Partisi’nin yerini alan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ile kapatılan Demokrat Parti’nin (DP) devamı oldukları iddiasında olan Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Adalet Partisi (AP) katıldı. Adnan Menderes’in idamından 32 gün sonra gerçekleştirilen seçimlerde Demokrat Parti’nin halefleri konumundaki AP, YTP ve CKMP oyların yüzde 60’ını aldı. Sonuçlar herkes tarafından şaşkınlıkla karşılandı. CHP yüzde 36.74, AP yüzde 34.80, CKMP yüzde 13.95, YTP yüzde 13.72 oranlarında oy aldı. Nispi temsil sistemiyle yapılan seçimler sonunda CHP 173, AP 158, CKMP 54, YTP 65 sandalye çıkardılar.

TBMM’de sandalye dağılımı sonucunda hiçbir parti tek başına iktidar olamadı. Senatoda da AP 71, CHP 36, YTP 27, CKMP 16 senatöre sahip oldu. DP’nin siyasi mirasçısı konumundaki AP ve YTP, CKMP ile de anlaştığı takdirde, anayasayı dahi değiştirebilecek bir vekil ve senatör sayısına ulaşmış oldu (Aydın&Taşkın, 2014, s. 99). Böylelikle Menderes’ten miras kalan koltuğa Ragıp Gümüşpala oturdu. Türk Siyasi Tarihi’nde yeni bir pencere aralanıyordu. Türkiye’nin 1960 ihtilalinden sonraki Millet Meclisi, 25 Ekim 1961’de Ankara’da toplanmıştır. MBK’nın 22 asil üyesi, Cumhuriyet Senatosu’nda daimî üye olarak yer almıştır. 27 Ekim’de Cemal Gürsel, Türkiye’nin

dördüncü Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Uzayan müzakereler sonucunda meclisteki iki büyük parti olan CHP ve AP tarafından bir koalisyon kurulmuş ve İsmet İnönü başbakan olmuştur.

Hüküm giyen Demokrat Partililerin affı meselesinin ortaya atılışı üzerine Mayıs 1962’de hükümet istifa etmiş ve Haziran ayı içinde CHP, CKMP ve YTP tarafından, yine İsmet İnönü başbakan olmak üzere II. Koalisyon hükümeti kurulmuştur.

2. 12 Eylül 1980 Darbesi

12 Eylül 1980 darbesine zemin hazırlayan birçok faktör vardır. Bu darbe, 27 Mayıs 1960 darbesinden farklı bir şekilde tezahür etmiştir. Dönemin ekonomik durumundaki çöküş, siyasi ve sosyal faktörler başlıca sebeplerdendir. Ordu, ülkenin durumunu düzelterceğini iddia ederek kışladan çıkmış olsa da siyasilere çok vatandaş zarar görmüş, Kenan Evren ve kurmayları büyük bir kıyım gerçekleştirmiştir. 1980 darbesi bazı kesimlerce ‘sol’ bir darbe olarak nitelendirilse de dönemin CIA Türkiye şefi Paul Hanze’in, dönemin ABD başkanı Jimmy Carter’a darbeyi kastederek “Bizim çocuklar başardı.” demesi darbenin kim veya kimler tarafından desteklendiğini açıklayıcı niteliktedir.

2.1. Ekonomik Sebepler

12 Eylül darbesine zemin hazırlayan önemli faktörlerden biri şüphesiz ki ekonomik sebeplerdir. Döviz sıkıntısı, sürekli artan enflasyon, 12 Mart 1971 muhtırası sonrası dar boğaz ve Kıbrıs Barış Harekâtı için aktarılan fon ekonominin sonunu hazırlamıştır. Özçelik (2011, s. 79), Devletçilik politikalarının hala ekonominin üzerinde olduğunu ve durum böyleyken IMF’den kredi alınmadığını, zira IMF’nin borç vermek için Türkiye’den serbest pazar ekonomisinin ilkelerini kabul etmesini beklediğini aktarmıştır. Küresel bankalara olan yüksek borçlar ve IMF’nin de sırtını dönmesiyle birlikte büyük bir ekonomik çıkmaza düşüldü. Durum gittikçe kritik bir hal alıyordu. Arslan (2007, s. 24), AP’nin CHP hükümetini yolsuzlukla suçlamaya başladığını, bu suçlamalar neticesinde hükümetten bir bakanın istifa ettiğini ve Ecevit’e duyulan güvenin sarsıldığını aktarmıştır. Nitekim bu güven sarsıntısı 1979 seçimlerine de yansdı. Ecevit hükümeti düşerken, yeni bir AP-MHP-MSP koalisyon hükümeti kuruldu.

2.2 Küresel Sebepler

12 Eylül askeri darbesi sadece Türkiye’yi ilgilendiriyormuş gibi gözükse de işin aslı öyle değildir. Darbeye giden süreçte Türkiye’deki ekonomik ve siyasi ortamın durumu herkesçe malum olsa da dünyada da durum farklı değildir.

O tarihlerde halen devam etmekte olan Soğuk Savaş’ın yanı sıra, Ortadoğu’daki Arap-İsrail gerginliği, dünya gündeminin Türkiye’yi yakından ilgilendiren kısımlarından sadece birkaçı idi. Hal böyleyken 1980 darbesinin küresel etkilere kapalı olarak gerçekleştiğini varsaymak, mantıklı olmayacaktır. 1980 darbesini destekleyen başta ABD olmak üzere, pek çok küresel güç mevcuttu. Bu desteğin asıl sebebi; Batı’nın,

Türkiye’yi Sovyetlere karşı doğudaki kaleleri olarak görmeleri idi. Eğer ki bu kale zayıflar hatta düşerse, sonuçlar Batı için iyi olmazdı. Bu sebeple de Türkiye’deki istikrar Batı için oldukça önemli bir konuydu. Üstelik onların endişelerini perçinleyecek birçok olay da yoldaydı. Arslan (2007, s. 61), Türkiye’deki sivil yönetimin o dönem Kıbrıs Barış Harekâtı sebebiyle Batı tarafından ‘sorunlu’ ya da ‘yetersiz’ olarak görüldüklerini ve Kıbrıs meselesi sebebiyle 1975 yılında ABD’nin Türkiye’ye silah ambargosu uyguladığını aktarmıştır. 1980 askeri darbesi sadece Türkiye değil dünyadaki problemlerden etkilenmiş bir darbedir.

2.3. Siyasi Sebepler

Türkiye’yi 12 Eylül’e götüren süreçte, siyasal faktörlerin de kayda değer bir rolü vardı. O dönem Türk siyasetindeki çalkantılar ve partiler arası gerginlikler, orduyu sivillerin ülkeyi yönetemediğine ikna etmişti. Türkiye’yi 12 Eylül’e götüren siyasi kargaşanın kaynağı, 12 Mart sonrası filizlenen yeni siyasilerde aranabilir. 12 Mart sonrası Türkiye’de siyasi ortam, oldukça parçalı bir vaziyetteydi. Büyük iki parti, Demirel’in AP’si ve Ecevit’in CHP’si idi. Ayrıca Türkeş’in MHP’si ve Erbakan’ın MSP’si iki önemli siyasi temsilciydi.

CHP iktidarı döneminde gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı’nın getirdiği uluslararası baskıya dayanamayan Ecevit’in 1975’te başbakanlıktan istifasının ardından, Demirel liderliğinde AP-MHP-MSP üçlü koalisyonu, ‘Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti’ adı altında kuruldu. Ancak üç farklı lider, hükümet kurma aşamasında anlaşmayı başarmış olsalar da hükümetteki çok başlılık ve farklı ideolojiler büyük bir problem teşkil ediyordu. Öyle ki koalisyon döneminde hiçbir konuda net kararlar alınamamış, gerekli sertlikte uygulamalar yapılamamıştır. Koalisyon liderlerinin hiçbirinin güçlü bir çıkış yapamamasından dolayı 1977 seçimlerinde yine hiçbir parti tek başına iktidar olacak oy oranına erişemedi; bu sebeple de ‘Milliyetçi Cephe Hükümeti’ ikinci kez kuruldu. (Arslan, 2007, s. 27), dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ile koalisyonun Kara Kuvvetleri Komutanı’nı atamak konusunda bile mutabık olamadığını, 31 Ağustos’ta Kenan Evren’in atanmasına kadar geçen sürede, bu konu bir kriz mevzusu olarak askıda kaldığını aktarmıştır. İşte bu ve bunun gibi birçok siyasi sebep 12 Eylül darbesine giden sonun başlangıcını hazırlamıştır.

2.4. Askeri Sebepler

Ülkeyi darbeye götüren süreçte askerden kaynaklı birçok sorun mevcuttur. Siyasi aktörlerin ordu ile uğraşması, askere darbe fikrini düşündürmüştür.

“Askerin kendi içindeki sıkıntılarının başlangıcı, 1975 tarihli Amerikan silah ambargosuna kadar uzanmaktaydı. Zira Türk ordusu, zaten dönemine göre son teknoloji silahlarla donatılmış değilken, üstüne bir de silah ambargosu geçişiyle yüzleşince, iyice sefil duruma düşmüştü. Elde mevcut olan silahlar öylesine eski model ve işe yaramazdı ki komutanlar, sivil yönetimi sık sık dönemin popüler “hasmı” Yunanistan’la fazla atışmaması için uyarmak zorunda kalmışlardı. Bir sıcak çatışma durumunda, yeterli düzeyde karşılık verilememe ihtimali, siyasilere pek çok kez hatırlatılmıştı”. (Duran, 2013, s. 51)

Benzer sebeplerden ötürü asker Ecevit hükümetini uyararak Kürtler konusunda hassas davranmasını istemiştir. Ülke bu kadar zayıf ve kaos içindeyken yanlış politikalar iktidarın sonunu getirecektir. Ordu yöneticileri orduda infial çıkmasından çekiniyorlardı ve tek çözümün sağ-sol kavgasını kesin bir biçimde sona erdirmek olduğunun farkındaydılar. Ancak bu konuda yetki askerde değil siyasilerde idi. Bütün bu sebepler bir araya gelince asker, sadece halkın ve devletin değil, aynı zamanda ordunun da selameti için darbenin tek seçenek olduğuna karar kıldı.

2.5. Sosyal Sebepler

Darbeye giden süreçte sokağın hali kaostu. Halkın sokakta tecrübe ettiği olaylar, ülkeyi adım adım darbeye götürmekteydi. Dönemin en önemli sorunu terördü. Herkes bir şekilde terör hedefi haline gelmişti. Özellikle gazeteciler, akademisyenler, diplomatlar, politikacılar gibi toplumun üst tabakasını oluşturan insanlar da hedef listelerindeydiler. Solcular sağcılar, sağcılar solcuların kahvehanelerini tarıyor, akademisyenlerin evlerine bombalı paketler gidiyordu. Terör saldırılarının sebepleri sadece ideolojik farklılıklar değil aynı zamanda da mezhep çatışmaları idi. Alevilerin kapılarına çarpı atılıyor, suç Sünnilere atılıyordu. Asker, 12 Eylül’de hükümete el koyana kadar terör olayları sona ermedi.

2.6. Darbe Dönemi

Tarihler 12 Eylül 1980’i gösterdiğinde, asker aylardır planladığı müdahaleyi gerçekleştirmek için kışlasından çıktı. PTT ve TRT kontrol altına alındı. Yurt dışıyla irtibat kısa süreliğine kesildi. Sıkı yönetim ilan edilmesi ve sokağa çıkma yasağı konması ile terör olayları son buldu. Siyasi partiler kapatıldı, yüzlerce şüpheli tutuklandı. Askeri darbe yurtdışı kamuoyunda da oldukça ses getirdi. Dünyanın dört bir yanında siyasi ve ekonomik faktörler kendi çıkarları doğrultusunda açıklamalar yapıyorlardı.

ABD: Darbe, ABD’nin zaten beklediği ve arzuladığı bir gelişmeydi. Bu sebeple tepkiler, destekler yöneydi. **NATO:** Darbe, NATO kanadında büyük sevinç yarattı. Zira Batı Bloğunun koordineli askeri gücü olarak NATO, çöküşe gidecek bir Türkiye’nin doğuracağı zararlı sonuçların farkındaydı. **IMF, OECD ve Uluslararası Bankalar:** Küresel ekonomik aktörler, darbeye koşullu bir destek sundular. Onlara göre Özal, Türkiye’nin Batı’yla ekonomik entegrasyonu için kilit isimdi. Bu sebeple, Özal’ın yeni hükümette görev alması durumunda darbeyi destekleyeceklerini belirttiler (Arslan, 2007, s. 28). Türkiye, içeride darbe sonrası sorunlarla boğuşurken dışarıda da bu tip problemler ile uğraşmak zorundaydı.

12 Eylül 1980 Darbesi, içten ve dıştan kaynaklanan pek çok faktörün bileşiminin bir sonucudur. Bir tarafta sarsıntılar içinde bir ekonomi, bir tarafta uzlaşmadan yoksun siyaset; bir tarafta zorlu bir coğrafya, bir tarafta içten zayıflayan bir ordu ve bir diğer tarafta önü alınamayan terör... Bütün bu faktörler, Türkiye potasının içinde eridiğinde ortaya çıkan sonuç, askeri müdahale olmuştur. Asker, müdahaleyi devleti kurtarma adına inisiyatif alma zorunluluğu olarak nitelemiştir. Öte yandan, asker kışlasına geri çekilene kadar geçen 4 yıllık süreçte meydana gelen değişiklikler, askerin ülkeyi

kurtarmaya ne dereceye kadar muktedir olduğunu sorgulatmıştır. Sorgulamalar ve mahkemeler yıllarca sürmüş, idamların ve cezalandırmaların sonu gelmemiştir. Ülke; ekonomik, siyasi ve sosyal açılardan ağır yara almıştır. Suçlular bir yana birçok suçsuz insanın ve ailelerinin canı yanmış, haklılar ile haksızların ayırt edilemediği günler yaşanmıştır. 12 Eylül 1980 darbesi Genç Cumhuriyet'in hafızasında 'kara bir leke' olarak kalmıştır. Her ne kadar tarihi olaylara günümüzden değil, yaşandığı dönemden bakmak gerekse de 'darbe' hiçbir dönem desteklenen bir kavram olmamalıdır.

2.7. 1982 Anayasası

Darbenin gerçekleşmesinden sonra tıpkı 1960 darbesinden sonra olduğu gibi yeni bir anayasanın hazırlanması kaçınılmaz idi. 12 Eylül 1980'de yönetime el koyan ordu, ülkede yaşanan sorunların çoğunun 1961 Anayasası'ndan dolayı kaynaklandığını düşündüğünden dolayı, tüm bu sorunları ortadan kaldıracak yeni bir anayasa oluşturulmasına karar vermişti. Zaten bu konuda müdahaleden bir buçuk ay sonra 1 Kasım 1980'de Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık 'demokratikleşme paketi' adı altında açıklamıştı. Buna göre önce Kurucu Meclis oluşturulacak, daha sonra bu meclis yeni anayasayı hazırlayacaktı.

"Danışma Meclisi tarafından kabul edilen anayasa tasarısı, 24 Eylül 1982'de Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği'ne sunulmuştu. Bu anayasa tasarısı Devlet Başkanı Kenan Evren, MGK üyeleri, Başbakan Bülent Ulusu, MGK Genel Sekreteri Necdet Üruğ, Devlet Bakanı İlhan Öztrak, Adalet Bakanı Cevdet Menteş, Maliye Bakanı Adnan Başer Kafaoğlu, İçişleri Bakanı Selahattin Çetiner, Dışişleri Bakanı İlder Türkmen, Gümrük ve Tekel Bakanı Ali Bozer ve MGK Hukuk Komisyonu Başkanı Tümgeneral Muzaffer Başkaynak ile birkaç sivil uzman tarafından meclis binasında incelenmişti. Ancak anayasanın geçici maddeleri MGK Genel Sekreterliği'nde MGK tarafından ayrıca incelenip düzenlenecekti". (Doğan, 1985, s. 188)

Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği'ne 23 Eylül 1982'de sunulan Anayasa tasarısı, Kurucu Meclisin ikinci kanadı olan MGK'deki bu görüşmelerden sonra 18 Ekim 1982 gün ve 2709 sayılı Kanun olarak kabul edilmişti. 1927 ve 1961 Anayasalarından sonra Genç Cumhuriyet'in üçüncü Anayasası böylelikle yürürlüğe girdi.

2.8. 1983 Seçimleri

1983 seçimleri kaotik bir ortamda gerçekleşti. Yargılamalar devam ediyordu. Vatandaş tedirgindi. Referandumla birlikte kamuoyunda demokrasinin yeniden başladığı inancı uyanmışsa da bunun aslında "güdümlü bir demokrasi" olduğu kısa sürede anlaşılmıştı. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, her fırsatta halka yeni temsilcilerin bulunması ve yepyeni partilerin kurulmasını yinelemekteydi. Ancak diğer yandan kurulan siyasi partilerin, kurucu adayları ve de birçok milletvekili adayı MGK tarafından reddedilmişti.

Türlü manipülasyonlar arasında 6 Kasım 1983 günü seçim yapıldı. Vatandaş ağır bir dönemden geçmiş, zor günler yaşamıştı. Özellikle siyasilere güven sarsılmıştı. Hangi partilerin nasıl oy oranları alacağı merak konusu idi. Seçimlerden %45

oranında oy alan ANAP mecliste %52 oranla temsil edilirken, %30 oranında oy alan HP buna yakın bir oran olan %29 oranla mecliste temsil hakkı kazanmış, MDP ise seçimlerden %23 oranda oy almasına karşılık mecliste %17’lik bir temsil hakkı almıştı. Seçime giren üç siyasi partiyi siyasi eğilimleri bakımından ikiye ayırdığımızda; 6 Kasım seçimlerinde merkez sol partinin bir önceki seçime göre %11.31 oranında sol oyların azaldığı görülmekteydi. Dört eğilimi de kucaklayacağını iddia eden ANAP ve milliyetçi söylemleri öne çıkaran MDP’nin ağırlıklı olarak kapatılan AP, MSP ve MHP’li seçmen tabanından sağ oyları aldığını düşünürsek, bunların oylarının da %14,35 oranında arttığı görülmekteydi.

Seçimlere üç parti; ANAP, MDP ve Halkçı Parti’nin katılması sebebiyle tek sol parti olan Halkçı Parti, CHP’nin tabanına ulaşip ulaşamayacağı kaygısıyla seçim çalışmalarını yürütmeye çalışmıştı. 6 Kasım seçimlerinde Halkçı Parti %30’un üzerinde oy alıp ikinci parti olmuş, mecliste 117 milletvekilliğini kazanmıştı. İlçeler bir yana illerde bile doğru düzgün teşkilatlanamayan, yönetici kadrolarını zorlukla kurabilen Halkçı Parti, bütün bunlara rağmen bu başarıyı elde etmişti. Aslına bakılırsa Halkçı Parti, CHP’nin o değişmeyen yüzde 30 civarındaki oyunu almıştı (Yıldırım, 2013, s.23).

1983 genel seçimlerine katılan üç siyasi partinin hiçbirinin siyasi tabanının olmadığı ortadadır. Bu partilerden MDP “devlet partisi” imajına sığınarak milliyetçi sağ tabana talip olurken; HP, kendisi tam olarak sosyal demokrat tabanı temsil etmese de sol tabana talip olmuş, SODEP’in seçimlere girememesi sayesinde de sol oyların büyük bir bölümünü almıştır. Bu şartlarda iktidara gelebilmek için başta eski AP tabanı olmak üzere sağ- sol demeden bütün siyasi eğilimlerin tabanına talip olan ANAP ise, eski AP tabanını temsil eden DYP’nin seçimlere girememesinin avantajıyla da tek başına iktidar olmuştur.

Tüm bu yaşanan örnekler belirli bir siyasi tabana dayanmayan veya yeniden bir siyasi taban oluşturamayan siyasi partilerin çok fazla ayakta kalıp varlık gösteremeyeceğini ortaya koymuştur. Böylelikle darbe sürecinden sonraki ilk meşru hükümet, vatandaşın teveccühü ile ANAP olmuştur. Yeniden demokratik döneme geçişte bu seçim ilk adım olmuştur.

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 olmak üzere iki askeri darbe yaşamıştır. Kimi çevreler bu darbeleri ‘demokrasiyi canlandırmak’ ya da ‘yeniden huzuru getirmek’ olarak nitelendirse de demokratik sistemlerde, seçilmiş meşru hükümeti zor kullanarak yerinden etmek doğru karşılanmamaktadır.

Ordu, her seferinde bunu ülkenin huzuru için yaptığı belirtse de bu darbelerin arkasında kim ya da kimler olduğu günümüzde hala bir tartışma konusudur. Her iki darbeye de ülke ağır yara almıştır. Ekonomiden sağlığa, eğitimden bürokrasiye türlü aksamalar yaşanmış ve tabiri caizse ülke yıllarca geriye gitmiştir. Birçok vatandaş her anlamda mağdur olmuştur. Haklı ile haksızın ayırt edilemediği dönemler yaşanmıştır. Yönetimi ele alan üst düzey askerlerin elinde yargı organları adeta birer oyuncağa dönmüştür. Siyasi aktörlere sarsılan güven ise demokrasi özlemi ile seçim dönemlerinde yeniden tayin edilmiştir. 1961 ve 1983 seçimlerinde seçmen olması gerektiği gibi

tercihini demokrasiden yana kullanarak sandığa gitmiş ve kendisini yönetecek siyasi aktörleri belirlemiştir. Bu gibi travmalar yaşadıkdan sonra seçmenin siyasilerden beklediği en önemli teminat güvendir.

Seçmen kendisini yönetecek hükümetten birçok konuda güven teminatı beklemektedir. Can ve mal güvenliği, ekonominin iyileştirilmesi, işsizliğe çözüm getirilmesi gibi konular seçmen için önemli meselelerdir. Seçim vaatlerinde ve kampanyalarda bu konular ile ilgili çözüm önerileri beklerler. Oy verdiği siyasi aktörlerden seçim sonrası bu vaatleri gerçekleştirmelerini isterler. Emanet ettiği oyun hak ettiği yere gidip gitmediğini gözlemleyip bir sonraki seçimde ona göre hareket ederler. 1961 ve 1983 genel seçimlerinden sonra iktidara gelen siyasi aktörlerin ülkeyi nasıl yönettikleri ise bu çalışmanın kapsamı dışında olup ayrı bir çalışmanın konusu olacak kadar detaylıdır.

Kaynakça

AHMAD, Feroz, (2015), *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

AKGÜN, Birol, (2000), *Türkiye’de Seçmen Davranışı: Partizan Tutumlar, İdeoloji ve Ekonomik Faktörlerin Oy Vermeye Etkisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 75-92.

AKINCI, Abdulvahap, (2013), Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E-muhtıra. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XV, 2: 39-58.

ARSLAN, Ali, (2007), 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye’nin Siyasal Yapısı. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 11:1-29.

ATAOĞLU, Ergün, (2008), *Adnan Menderes Bir Başbakanın Trajik Sonu*. İstanbul: Nokta Yayınevi.

AYDIN, S. ve TAŞKIN, Y., (2014), *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

BİRAND, M.A., DÜNDAR, C. Ve ÇAPLI, B., (1991), *Demirkırat: Bir Demokrasi-nin Doğuşu*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.

BOZBAĞLI, Sabiha, (1966), *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, II, İstanbul: Yirminci Yüzyıl Yayınları.

BÖREKÇİ, Ülkü Ayşe Oğuzhan, (2013), Siyaset, Medya ve Ordu Üçgeninde 27 Mayıs Atmosferi: “Karanlığa Direnen Yıldız” Üzerinden Bir Bakış. *Turkish Studies*, 1913-1932.

DEMİRER, Mehmet Arif, (2012), *27 Mayıs: Masallar ve Gerçekler*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

DOĞAN, Yalçın, (1985), *Dar Sokakta Siyaset 1980-1983*, Tekin Yayınevi, I. Baskı, İstanbul.

DURAN, Hasan, KARACA, Ahmet, (2013), 1950-1980 Döneminde Türkiye-Ortadoğu İlişkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, XIV,1: 121-137.

ERKMEN, Ayşe, (2018), Türkiye’de 1950 ile 2002 Yılları Arasında Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Halk İradesine Etkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1225-1247.

GÖKA, Erol, (2004), *Türkiye Vardır*. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

GÜLENER, Serdar, (2007), Türk Siyasetinde Merkez-Çevre İlişkilerinin Seyri ve 27 Mayıs 1960 Darbesi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1: 36-66.

KARPAT, Kemal, (2011), *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*. Timaş Yayınları.

ÖZGÜL, Bülent, (2017), Ekonomik Faktörler ve Siyasi Davranış. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5, 39: 131-165.

ÖZÇELİK, Pınar Kaya, (2009), 12 Eylül'ü Anlamak. **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, LXVI, 1: 73-93.

TAN, A. ve BAYDAŞ, A., (2017), Seçmen Özelliklerinin Oy Verme Davranışı Üzerindeki Etkileri. **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 13: 592-622.

YİĞİT, Hasan Hüseyin, (2018), 1980-2000 Yılları Arasında Türkiye'de Gerçekleşen Genel Seçimler Üzerine Mekânsal Bir Analiz. **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, IX, 22: 117-137.

EXTENDED ABSTRACT

Before we start to consider the process leading up to the coup of May 27, 1960, it will be worth mentioning the concept of a ‘military coup’. The concept of “military coup” in its simplest sense means “the forced seizure of the country’s administration by members of the armed forces in a country, considering that governments have not been successful in solving economic and social problems”. They are the must-have planners and practitioners of the coup. A committee is established for the upcoming military coup. The committee is headed by a chairman. The systems and planners of the established coup committees can be of different shapes. For example; May July 27, 1960 military coup was carried out by a team of people from within the army, while it is known that the September 12, 1980 military coup and the July 15, 2016 coup attempt were carried out with the support of America.

Made by military coups, which are the underlying cause of how it’s performed by the actors ideological environment that would have led to a curiosity and a workspace is a separate country, although the military coups that does not benefit the country in the long run it is an indisputable fact. Even if military coups were carried out against the current government, the most affected segment has always been the citizenry. In particular, practices such as curfews negatively affect work, education and social life. These coup practices, which take the country back economically, politically and socially, do not please any segment of society except the centers that plan the coups. When the history of coups that took place in Turkey is examined, it will also be understood that military coups have not been able to find a definitive solution for bad government policies, but they have become a buffer. Repressive policies that come with military blows, the silencing of press freedom, the imprisonment and death sentences received by politicians who have gained respect in the country have led the people to extinction, battered society in a sociological and psychological sense. The military coup practices not only negatively affected the society, but also deeply shook the image of the young Republic in relation to other countries. Undoubtedly, a Republic means democracy. Military coup practices are the biggest blow to democracy. Mustafa Kemal Atatürk’s ‘sovereignty of the nation’, which has always been the most valuable thing, has been damaged by the blows. In addition, Turkey has been described as ‘barbaric, oppressive, dictatorial, reactionary’ by other countries.

As a result of military coups, democratic electoral systems have been disrupted. elections could not be held for 1 year after the coup of 1960 and for 3 years after the coup of 1980. The voter felt very strongly that the will was taken away from him. The people were subjected to strict management, the right to choose and be elected was taken away from them. The politician-voter relationship was damaged and the citizen was made an interlocutor with the army. We will examine the impact of military coups on voter response and voting behavior in the following sections. First of all, it will be worth mentioning the history of coups.

The first military coup d’état in the history of the Republic of Turkey was the coup d’état of May 27, 1960. although many reasons were given in the process leading up to the 1960 coup, the most important reason is known to be the wrong policies of Adnan Menderes. The repressive and anti-democratic policy, economic collapse and the drift

of the people to extinction have prepared the end of the Meander government. Menderes has been accused of corruption and dictatorship by some sections, and they have supported the army's stance against the Menderes government. The majority of the electorate of Menderes is composed of the nationalist-conservative segment. The mass that stands next to the army is mainly the liberal-left section. This section found the politicians of Menderes to be 'anti-Republican', 'ultra-religious' and 'repressive'.

While the coup was supported by some circles, it was also described as unfair by some circles. While some sections of society supported the Menderes government, which was elected by a majority of the people, especially the opposition section supported the army and called the coup almost a 'savior'. Gulener, (2007, p. 57) he stated that the process that led the country to the coup of May 27, 1960 was the pressure exerted by the DP on the CHP and the polarization of the military-civil-bureaucracy.

The October 15, 1961 elections were held a month after the executions. Everyone was eagerly waiting for the first official general election after the coup. The elections were attended by the Republican People's Party (CHP), the Republican Peasant National Party (CKMP), which replaced the National Party, the New Turkey Party (YTP) and the Justice Party (AP), which claimed to be the continuation of the Democratic Party (DP), which was closed, and the New Turkey Party (YTP). In the elections held 32 days after the execution of Adnan Menderes, AP, YTP and CKMP, which are the successors of the Democratic Party, received 60 percent of the votes. The results were met with bewilderment by everyone. CHP received 36.74 percent of the vote, AP 34.80 percent, CKMP 13.95 percent, YTP 13.72 percent. At the end of the elections held with the relative representation system, CHP 173, AP 158, CKMP 54, YTP won 65 seats.

As a result of the distribution of seats in the Parliament, no party was able to take power alone. In the Senate, AP 71, CHP 36, YTP 27, CKMP had 16 senators. AP and YTP, which are the political heirs of the DP, have reached the number of deputies and senators who can change the constitution even if they also agree with the CKMP (Aydin&Taşkin, 2014, p. 99). Thus, despite the seat inherited from Menderes, Gümüşpala sat down. A new window was being sought in the Turkish Political History. The National Assembly of Turkey after the 1960 revolution was convened in Ankara on October 25, 1961. 22 Noble members of the MBK have taken part in the Republican Senate as permanent members. On October 27, Cemal Gursel was elected as the fourth President of Turkey. As a result of protracted negotiations, a coalition was formed by the two largest parties in the parliament, the CHP and the AP, and Ismet İnönü became prime minister.

June May 1962, the government resigned, and in June, Ismet İnönü was appointed prime minister by the CHP, CKMP and YTP. A coalition government has been established.

There are many factors that laid the groundwork for the coup of September 12, 1980. This coup was manifested differently from the coup of May 27, 1960. The collapse in the economic situation of the period, political and social factors are the main reasons. Although the army left the barracks claiming that it would improve the situation of the country, many citizens were harmed by politicians, and the Canaanite Universe and its staff carried out a great massacre. although the 1980 coup was described by

some quarters as a ‘left’ coup, Paul Hanze, the then CIA Turkey chief, said that “Our children succeeded, “ referring to the coup against then US president Jimmy Carter.”t- he statement is descriptive of who or by whom the coup was supported.

The Coup of September 12, 1980 is the result of the combination of many factors, both internal and external. On the one hand, an economy in turmoil, a politics devoid of compromise on the one hand, a difficult geography on the one hand, an army that is weakening internally on the one hand, and terror that cannot be prevented on the other... All these factors have resulted in military intervention when Turkey melts in the crucible. The soldier described the intervention as an obligation to take the initiative in the name of saving the state. On the other hand, the changes that took place in the 4-year period until the soldier was withdrawn to his barracks have called into question the degree to which the soldier is able to save the country. Interrogations and trials have lasted for many years, there has been no end to executions and punishments. The country has been severely injured economically, politically and socially. Criminals aside, many innocent people and their families have been hurt, and there have been days when the right and the wrong cannot be distinguished. The coup of September 12, 1980 remained a ‘black stain’ in the memory of the Young Republic. Although it is necessary to look at historical events not from today, but from the period in which they occurred, ‘coup’ should never be a supported concept.

The 1983 elections took place in a chaotic environment. The proceedings were ongoing. The citizen was agitated. Although the public belief that democracy had resumed had been awakened with the referendum, it was soon realized that this was actually a “guided democracy”. President Kenan Evren reiterated that new representatives should be available to the public at every opportunity and that new parties should be established. However, on the other hand, the founding candidates of the established political parties and many parliamentary candidates were rejected by the NSC.

Dec November 6, 1983, elections were held among all kinds of manipulations. The citizen had gone through a hard time, had a hard time. Especially the confidence of politicians was shaken. It was a matter of wonder which parties would get vote rates and how.

Due to the participation of three parties in the elections; ANAP, MDP and the People’s Party, the People’s Party, the only left party, had tried to carry out its election work with the concern of whether the CHP could reach its base. In the November 6 elections, the Populist Party received over 30% of the vote and became the second party, winning 117 deputies in the parliament. Despite all this, the Populist Party, which could not organize properly even in the provinces, let alone the districts, and could barely form its executive cadres, had achieved this success. As a matter of fact, the Populist Party had received about 30 percent of the CHP’s vote, which was unchanged (Yıldırım, 2013, p.23).

It is obvious that none of the three political parties participating in the 1983 general elections had a political base. Of these parties, the MDP aspired to the nationalist right base, taking refuge in the image of the “state party”, while the HP aspired to the left base, even though it did not fully represent the social democratic base, and received a large part of the left vote thanks to SODEP’s inability to enter the elections. ANAP,

which aspires to the base of all political trends, not to mention the right - left, especially the old AP base, in order to come to power in these conditions, has also been ruling alone with the advantage that the TPP, which represents the old AP base, has not been able to enter the elections.